

บทที่ 2

อินดูธรรม : ปฐมฐานปรัชญาศาสนา สังคม และการเมืองตามทัศนะของ
มหาตมะ กานธี

สาระสำคัญของศาสนาฮินดูโดยสังเขป

แนวความคิดหรือปรัชญาทั้งหมดของมหาตมะ กานธีขึ้นอยู่กับศาสนาหรือ
ศีลธรรม ในทัศนะของมหาตมะ กานธี ศีลธรรม จริยธรรม และศาสนาเป็นคำที่ใช้แทน
กันได้ ศาสนาตามความคิดของท่านเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับทุกอย่างที่เป็นลักษณะของ
สังฆธรรมและอหิงสธรรม

สำหรับมหาตมะ กานธี สังฆธรรมหรือสังฆจะเป็นพระนามที่ 2 ของพระผู้เป็น
เจ้า เป็นอุดมคติที่ตัวท่านเองพยายามที่จะบรรลุ สังฆะ (Truth) หรือ สัตย์ (Satya) เป็น
การแสดงออกถึงความรักในสรรพสิ่งและพระผู้เป็นเจ้า ผู้มีสัตย์ก็มีพระผู้เป็นเจ้า เมื่อใด
ที่เราเข้าถึงสัตย์เราก็จะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับพระผู้เป็นเจ้า เพราะสัตย์ก็คือพระผู้เป็น
เจ้าสูงสุดที่มนุษย์จะไปถึงได้ เพื่อเข้าสู่ความหลุดพ้นคือ โมกษะ (Moksa) และวิถีทางที่
จะนำไปสู่การบรรลุสังฆะหรือสัตย์ได้ต้องอาศัยหลักการของอหิงสา ซึ่งอหิงสาเป็นสิ่งที่
ครอบคลุมถึงศีลธรรม และเน้นในเรื่องความรัก เมตตา การให้อภัย ไม่เห็นแก่ตัว รวมถึง
การละเว้นจากการฆ่า การไม่ทำร้ายทั้งกาย วาจา และใจ (จันง อภิวัฒน์สิทธิ์, 2524 :
186-188)

ศาสนาเป็นการค้นหาความจริงอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เป็นพลังรวมคนเข้าด้วยกัน
ส่งเสริมความร่วมมือและขจัดความแตกแยก กล่าวคือถือว่าคนเป็นพี่น้องกัน และพระผู้
เป็นเจ้าเป็นบิดา ศาสนาทุกศาสนาค้นพบความจริงอันเดียวกัน เป็นสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้า
ประทานมา และเป็นสิ่งจำเป็นแก่หมู่คนที่นับถือศาสนานั้น การแสวงหาพระผู้เป็นเจ้า
ไม่ได้อยู่ที่การจาริกแสวงบุญ จูศรูปเทียนหรือเซ่นสังเวศ แต่อยู่ที่การต่อสู้กับความชั่ว
และรับใช้เพื่อนมนุษย์ เพราะพระเจ้ามิได้อยู่บนสวรรค์ แต่อยู่ในมนุษย์ทุกคน การมี

ศรัทธาในพระเจ้าอย่างแท้จริงนั้นเป็นสิ่งพุดง่ายแต่ทำได้ยาก คนที่พบความจริงจะต้องสามารถรักสิ่งที่เลวทรามที่สุดได้เท่ากับรักตัวเองและจะไม่หนีไปจากชีวิตไม่ว่าเรื่องใด

ทัศนะเกี่ยวกับศาสนาอีกประการของมหาตมะ คานธี คือ สิ่งที่สามารถนำไปปฏิบัติได้ ศาสนาเป็นสิ่งที่กำหนดการกระทำ การดำเนินชีวิต มนุษย์ต้องรู้จักห้ามใจตัวเองภายใต้แนวทางของพระผู้เป็นเจ้า มหาตมะ คานธี มีความเชื่อเกี่ยวกับความศักดิ์สิทธิ์ของพระผู้เป็นเจ้า ความเชื่อเหล่านี้ส่งผลให้ท่านไม่บริโภคเนื้อสัตว์ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ใช้ชีวิตอย่างเรียบง่าย การกระทำเหล่านี้ก็เพื่อที่จะได้เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้า ลักษณะเด่นในความคิดทางด้านปรัชญาศาสนาของมหาตมะ คานธีอยู่ที่ว่า ท่านเป็นผู้ที่นับถือเหตุผล ท่านเชื่อว่าทุกศาสนามีจุดมุ่งหมายที่เหมือนกัน ศาสนาทุกศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี แต่อาจมีวิถีทางที่จะบรรลุจุดมุ่งหมายที่แตกต่างกัน และแม้ว่าท่านเองจะนับถือศาสนาฮินดู ท่านก็มีความเคารพต่อทุกศาสนาและยังศึกษาศาสนาอื่นๆ โดยที่ท่านเชื่อในหลักปรัชญาฮินดูที่สอนว่า “ศาสนาทุกศาสนามีรากฐานแห่งสัจธรรมด้วยกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นเราจึงควรให้ความเคารพแก่ทุกศาสนา ทั้งนี้หมายความว่าเราให้ความเคารพแก่ศาสนาของเราเป็นปฐมบทยอยู่แล้ว การศึกษาและเข้าใจถึงหลักคำสอนของศาสนาอื่นไม่ควรจะทำให้เราเคารพศาสนาของเราเองน้อยลง ตรงกันข้ามการกระทำเช่นนี้ควรจะมีส่วนช่วยให้เราขยายความเคารพของเราให้กว้างไกลออกไปถึงศาสนาอื่นอีกด้วย” (มหาตมะ คานธี, 2539ข : 103) มหาตมะ คานธีให้ทัศนะต่อศาสนาว่า

ศาสนาที่ข้าพเจ้ายอมรับนับถือ มิใช่เป็นศาสนาแห่งความคับแคบเห็นแก่ตัวศาสนาของข้าพเจ้าเปิดประตูต้อนรับสรรพสิ่งที่พระผู้เป็นเจ้าสรรค์สร้างขึ้นมา แต่ไม่ยอมให้มีการเหยียดหยามดูแคลน ไม่ยอมให้มีการเหยียดหยาม โศกโองหัง ไม่ว่าจะเป็ด้วยเรื่องศาสนา หรือเผ่าพันธุ์ก็ตาม
(มหาตมะ คานธี, 2512 : 6)

อิทธิพลของศาสนาฮินดู

มหาตมะ กานธีกำเนิดในครอบครัวที่นับถือเคร่งครัดในศาสนาฮินดู โดยท่านได้รับอิทธิพลทางด้านศาสนาจากบิดา-มารดาของท่าน ลักษณะเด่นของมารดาท่าน คือเป็นผู้มีความฝักใฝ่ต่อการกุศล รากฐานการดำเนินชีวิตของนางคืออหิงสา (มอร์ดัน เอลาเนอร์, 2531 : 26) ด้วยเหตุที่มหาตมะ กานธีและครอบครัวนับถือศาสนาฮินดูนิกายที่นับถือพระวิษณุท่านและครอบครัวจึงไปหะเวลี¹เสมอ (มหาตมะ กานธี, 2538 : 55) บ่อยครั้งที่บิดาของมหาตมะ กานธีได้เชิญนักบวชมาสนทนาธรรมที่บ้าน มหาตมะ กานธีจึงได้เริ่มซึมซับระบบความคิดของศาสนาฮินดูและสนใจที่จะศึกษาศาสนาฮินดูมาตั้งแต่เยาว์วัย กระทั่งเติบโตเป็นผู้ใหญ่ท่านจึงได้พบว่าศาสนาฮินดูเป็นผลรวมของศาสนาต่างๆ ในประเทศอินเดีย

ลักษณะพิเศษของศาสนาฮินดู คือ เป็นศาสนาที่เก่าแก่โบราณ เป็นศาสนาที่ไม่มีศาสดา คำสอนของศาสนาฮินดูเป็นผลรวมมาจากศาสนาต่างๆของอินเดีย ธรรมะเป็นสิ่งที่สำคัญของศาสนาซึ่งมีความหมายถึงสิทธิ หน้าที่ ความดี ศีลธรรม สัจจะ ฮินดูเป็นศาสนาแห่งความศรัทธาคือศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า มหาตมะ กานธีได้กล่าวยกย่องศาสนาฮินดูดังนี้ “ฮินดูเป็นศาสนาของมนุษยชาติ และเป็นที่ยอมรับของส่วนที่ดีที่สุดของนานาศาสนาที่ข้าพเจ้ารู้จัก” (ศาสนาของโลก, 2534 :85) ความเชื่อในจุดมุ่งหมายของศาสนาฮินดูเป็นอีกหลักการที่มีความสำคัญต่อมหาตมะ กานธี คือการได้เข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าหรือพรหมัน ซึ่งเป็นความสงบสุขนิรันดรอย่างแท้จริง

คำว่า พรหมันหรือปรมาตมัน หมายถึง อันติมัจจะ (Absolute) พรหมันเป็นปฐมเหตุของเอกภาพ เป็นที่ดำรงอยู่และเป็นที่ยึดกลับมาของสรรพสิ่ง ส่วนอาตมัน หรือจิตวามัน หมายถึง ความรู้สึก ความคิด ตัวตน และจิตวิญญาณ ในทัศนะของอุปนิษัทอาตมัน คือตัวตนที่แท้จริง เป็นสิ่งสากลที่ยิ่งใหญ่และสูงสุดเอกภาพ ดำรงอยู่และเคลื่อน

¹ วัดของศาสนาฮินดู

ไหวอยู่ในอาตมัน อาตมันอยู่เหนือความสงสัยและความขัดแย้งทั้งหมด ทุกสิ่งทุกอย่างดำรงอยู่ได้ด้วยอาตมัน อาตมัน คืออันติมัตถะที่เป็นความจริงสูงสุด (สติต วงศ์สวรรค์, 2541 : 24) หากพิจารณาจากความหมายของพรหมันและอาตมัน พบว่าทั้ง 2 สิ่ง คือ การมองความแท้จริงอันติมะอย่างเดียวกัน เป็นความจริงสูงสุดที่มองคนละด้าน ด้านนอกตัวมนุษย์คือพรหมัน ด้านในตัวมนุษย์คืออาตมัน ทั้งสองอย่างเป็นคำไวพจน์กัน แท้จริงมีความหมายเหมือนกัน พรหมันก็คืออาตมัน ซึ่งมีคุณลักษณะตรงกับพระผู้เป็นเจ้าที่ชาวฮินดูต้องการจะบรรลู่ (ไพฑูรย์ พัฒนาใหญ่ยิ่ง, 2530 : 35) ทั้งนี้การจะบรรลู่โมกษะ เพื่อเข้าถึงพรหมันหรือพระผู้เป็นเจ้าได้ชาวฮินดูต้องบำเพ็ญเพียรตามขั้นตอน “อาศรม 4” ในคัมภีร์พระเวท คือ

1. พรหมจารี หมายถึง การประพฤติพรหมจรรย์ การศึกษาวิชาต่างๆ และปฏิบัติตามกฎระเบียบข้อบังคับทางศาสนาเป็นระยะเวลา 12 ปี จึงสิ้นสุดการศึกษาในสถานะพรหมจารี และถือว่าเป็นพราหมณ์โดยสมบูรณ์ จากนั้นสามารถเข้าสู่สถานะการมีครอบครัวต่อไปได้

2. กฤหัสถ์ หมายถึง ผู้ครองเรือนที่มีบุตรแล้วและผ่านการปฏิบัติแบบพรหมจารี ข้อควรปฏิบัติของกฤหัสถ์ คือ การสวดมนตร์ บูชาพระผู้เป็นเจ้าในเวลาเช้าและกลางคืน หากต้องการบำเพ็ญเพียรในขั้นสูงต่อไป ต้องออกไปอยู่ป่า

3. วนปรสฺน หมายถึง ผู้อยู่ป่าที่มีบุตร-หลานแล้ว เป็นผู้ที่ครองเรือนมาได้ในระยะหนึ่งแล้วจึงออกจากครอบครัวมาเพื่อบำเพ็ญเพียรในที่สงบ เพื่อให้เกิดฌานที่จะบรรลุธรรมขั้นสูงต่อไป

3. สันยาสิ หมายถึง ผู้แสวงหาธรรม เป็นผู้ที่สละโลกออกไปอยู่ป่า เป็นนักบวชที่ออกแสวงบุญจาริกไปตามสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ เช่นแม่น้ำคงคา การบวชในขั้นนี้ตามความเชื่อของศาสนาฮินดูถือว่าได้บุญสูงสุด (ทองหล่อ วงษ์ธรรมา, 2535 : 31-32)

นอกจากนี้มนุษย์ยังต้องปราศจากกรรมทั้งปวง ศาสนาฮินดูสอนในเรื่อง กฎแห่งกรรมว่าเป็นเรื่องของเหตุและผล ทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว ผลของการกระทำล้วนเกิดจากกรรมทั้งสิ้น และหนทางที่จะนำไปสู่การหลุดพ้นจากกฎแห่งกรรมได้ คือ การทำกรรมดี ซึ่งความหมายของมหาตมะ คานธี คือการรับใช้เพื่อนมนุษย์ เพื่อให้เพื่อนมนุษย์พ้นทุกข์ รวมถึงการช่วยเหลือสังคม และสาธารณประโยชน์ กรรมเป็นหลักคำสอน

สำคัญในศาสนาฮินดูที่มีความสัมพันธ์กับระบบวรรณะของฮินดู กล่าวคือ การประกอบกุศลกรรมจะนำพาวิญญานไปสู่ชีวิตที่ดี แต่หากประกอบอกุศลกรรมหรือทำความชั่วกรรมชั่วนั้นจะนำพาวิญญานไปสู่ชีวิตที่เลว การประกอบกรรมดีที่มีความสมบูรณ์จะนำพาวิญญานเข้าไปถึงพรหมัน แต่หากประกอบกรรมดีแล้วแต่ยังขาดความสมบูรณ์ วิญญานก็จะถูกนำพามาเกิดในวรรณะสูง ส่วนผู้ที่ประกอบกรรมชั่วมากหรือน้อย วิญญานก็จะกลับมาเกิดในวรรณะต่ำ เช่น ศูทรหรือจัณฑาล (กิริติ บุญเจือ, 2522: 29)

ในอินเดียวรรณะเป็นลักษณะสำคัญของศาสนาฮินดู ในยุคพระเวท¹ เมื่อชาวอารยันเข้ามาตั้งรกรากในอินเดีย มีการแบ่งชนชั้นของคนตามลักษณะหน้าที่คือ 1. ผู้ที่ทำหน้าที่ในการรบ 2. ผู้ประกอบพิธีศักดิ์สิทธิ์ 3. ประชาชนทั่วไป ในยุคนี้การแต่งงานและการสมาคมระหว่างชนชั้นเป็นไปอย่างเสรี แต่ภายหลังพวกมีลักษณะ² ได้เข้ามาปะปนกับสังคมของชาวอารยัน ทำให้ชาวอารยันผู้ปกครองเกิดความไม่พอใจ จึงพยายามตั้งกฎเกณฑ์เพื่อแบ่งชนชั้นวรรณะ วรรณะ แปลว่า สี หมายถึง สีผิว การแบ่งชนชั้นวรรณะ คือ การแบ่งสีผิวระหว่างพวกอารยันผิวขาวกับพวกมีลักษณะผิวดำ (ทองหล่อ วงษ์ธรรมมา, 2535 : 21) วรรณะในยุคพระเวทแบ่งเป็น 4 วรรณะ คือ

1. วรรณะพราหมณ์ เป็นวรรณะของผู้ประกอบพิธีกรรม และนักบวช มีหน้าที่ประกอบพิธีกรรมและสั่งสอนความคิดทางศีลธรรม
2. วรรณะกษัตริย์ เป็นวรรณะของนักรบ มีหน้าที่ปกครองประเทศชาติ และทำศึกสงครามเพื่อขยายอาณาเขต หรือปกป้องประเทศ
3. วรรณะแพศย์ เป็นวรรณะของสามัญชน เช่น พ่อค้า เป็นวรรณะของชนชั้นกลาง ซึ่งประกอบอาชีพโดยทั่วไป
4. วรรณะศูทร เป็นวรรณะของชนชั้นต่ำ มีหน้าที่เป็นทาส บริการรับใช้ วรรณะอื่น โดยการใช้แรงงาน

การแบ่งวรรณะเป็นหลักการของศาสนาฮินดูที่ปรากฏอยู่ในคัมภีร์พระเวท

¹ ยุคพระเวท คือ ยุคแรกของการก่อตั้งพวกอารยันที่เข้ามาตั้งรกรากในอินเดีย

² มีลักษณะ คือชาวพื้นเมืองเดิม มีลักษณะรูปร่างหน้าตาน่าเกลียด ตัวดำ มีสถานะเป็นทาสของชาวอารยัน

ซึ่งเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ที่ชาวฮินดูต้องปฏิบัติตาม เพราะการแบ่งวรรณะเป็นการแบ่งงานตามหน้าที่ของตน หากผู้ใดไม่ปฏิบัติหน้าที่ตามวรรณะ สังคมก็จะเกิดความวุ่นวาย ที่จริงแล้วการปฏิบัติหน้าที่ตามวรรณะทั้ง 4 เป็นการแบ่งหน้าที่ของบุคคล หากคนในวรรณะปฏิบัติตามหน้าที่ของตน โดยไม่ไปก้าวก่ายกับคนในวรรณะอื่น แนวคิดเรื่องวรรณะของอินเดียจะมีความสงบเรียบร้อย ในทางตรงข้ามคนในต่างวรรณะกับมีการเอารัดเอาเปรียบ ตักตวงผลประโยชน์เพื่อตนเอง และถูกเหยียดหยามคนที่อยู่ในวรรณะต่ำกว่า ดังนั้นการแบ่งวรรณะจึงมีผลกระทบต่อการดำเนินชีวิตของคนและการพัฒนาอินเดียเป็นอย่างมาก จากปัญหาที่เกิดขึ้นเหล่านี้มหาตมะ กานธี จึงได้คัดค้านการถือระบบวรรณะ เห็นได้จากการที่อินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ และอินเดียมีการร่างรัฐธรรมนูญของตนเอง โดยมีมหาตมะ กานธีเป็นที่ปรึกษาให้ความคิดเห็นในการยกเลิกระบบวรรณะ ฉะนั้นทางนิตินัยแล้วอินเดียไม่มีวรรณะ แต่ทางพฤตินัยการถือวรรณะยังคงมีปรากฏอยู่

คัมภีร์ภควัดคีตา

เป็นคัมภีร์สำคัญในศาสนาฮินดู ชาวฮินดูทุกคนเชื่อในหลักธรรมคำสอนของคัมภีร์เล่มนี้ เนื่องจากเนื้อหาคำสอนของคัมภีร์เป็นเนื้อหาที่มีเหตุผล เป็นคัมภีร์ที่เน้นคุณค่าทางศีลธรรมและปลูกฝังให้มีความศรัทธาต่อพระผู้เป็นเจ้า

ภควัดคีตามาจาก คำว่า “ภควา” แปลว่า พระผู้เป็นเจ้า + “คีตา” แปลว่า เพลง ดังนั้นความหมายของ “ภควัดคีตา” จึงหมายถึง “เพลงของพระผู้เป็นเจ้า” เป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู ปรัชญาภควัดคีตาได้รับการยกย่องจากนักปราชญ์ทั้งชาวอินเดียและนักปราชญ์ชาวตะวันตกว่า มีลักษณะชวนให้เกิดความสงบแก่ผู้ที่จิตฟุ้งซ่านและสร้างบุคคลให้เป็นผู้ฉลาดในเรื่องจิต บางท่านกล่าวว่าภควัดคีตาเป็นบทปรัชญาที่ประมวลความรู้ของมนุษย์ที่สูงสุด แสดงถึงการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องและความรักที่บริสุทธิ์ มหาตมะ กานธีเรียกปรัชญาภควัดคีตาว่า คือ มารดาแห่งจักรวาลที่เปิดประตูต้อนรับคนทุกคน (สุวรรณ ณ เพรชณิล, 2525 : 18) ปรัชญาภควัดคีตาว่าด้วยเรื่องศาสนา จริยศาสตร์ อภิปรัชญา และได้สมัญญาว่าเป็นคัมภีร์สำหรับมนุษยชาติ

มหาตมะ คานธีได้เริ่มศึกษาคัมภีร์ภควัดคีตาครั้งแรก ขณะที่กำลังศึกษาวิชา กฎหมายที่ประเทศอังกฤษ โดยคำแนะนำจากเพื่อน จากการศึกษาคัมภีร์ภควัดคีตาพบว่า “คัมภีร์ภควัดคีตามีเนื้อหาสาระที่ทรงคุณค่า เป็นหนังสือที่นำพาคนที่หมดหวังเข้าสู่ สัจธรรม” (M.K, 1983 : 59) จากนั้นคัมภีร์ภควัดคีตาก็เป็นหนังสือที่มหาตมะ คานธี ต้องอ่านทุกวัน เนื่องจากเนื้อหาสาระของภควัดคีตามุ่งเน้นที่ความหลุดพ้นคือการรวม ชีวิตทุกชีวิตเข้ากับพระผู้เป็นเจ้า ทางที่นำไปสู่ความหลุดพ้นดังกล่าวมี 3 ทาง (ปรีชา ช่างขวัญยืน, 2533 : 81-82) ได้แก่

1. ชญาณโยคะ คือ การเข้าถึงความจริงด้วยความรู้และปัญญา ความรู้จริงทำให้มนุษย์เห็นแจ้งในพระผู้เป็นเจ้า วิธีการแสวงหาความรู้ นั่นคือ ต้องเอาชนะอุปสรรค ด้วยความอดทน ต้องละเว้นสิ่งฟุ้งเฟ้อที่ไม่จำเป็นต่อชีวิต กล่าวคือต้องกำจัดกิเลส ตัณหาออกจากชีวิต เมื่อกำจัดกิเลสตัณหาได้จะสามารถเห็นแจ้งในความจริง ความรู้ เป็นปัจจัยสำคัญในการปฏิบัติหน้าที่อย่างถูกต้องและเป็นพื้นฐานของความจงรักภักดีที่ ถูกต้อง เพราะเนื้อหาหลักของคัมภีร์ภควัดคีตาคือ ความรู้ หน้าที่ และความภักดี

2. กรรมโยคะ คือ การกระทำด้วยความภักดีต่อหน้าที่ทางสังคม ผู้ที่อยู่ใน วรรณะใดต้องกระทำหน้าที่ตามวรรณะนั้น กรรมโยคะจะปรากฏชัดเจนก็ต่อเมื่อเข้าถึง ชญาณโยคะ กล่าวคือ เมื่อมีความรู้จริงจึงจะเห็นความสำคัญของการปฏิบัติหน้าที่ ทั้งนี้ การกระทำตามหน้าที่หรือวรรณะ ต้องไม่มีการหวังผลตอบแทน ดังนั้นผู้ที่มีความรู้ที่ ถูกต้องเท่านั้นจึงจะสามารถปฏิบัติหน้าที่ด้วยจิตที่บริสุทธิ์ ผู้ที่เข้าถึงความสมบูรณ์ แล้วจะไม่ทำอะไรเพื่อตนเอง ตรงข้ามที่จะทำหน้าที่เพื่อประโยชน์ของมวลมนุษย์ และ สงเคราะห์โลก ไม่ใช่การเก็บเกี่ยวผลประโยชน์เพื่อตนเอง แต่ผู้กระทำหน้าที่ย่อมคิดได้ ว่าตนเป็นเพียงเครื่องมือทำประโยชน์ให้กับโลกในนามของพระผู้เป็นเจ้า

3. ภักดีโยคะ คือ ความเชื่อมั่น ศรัทธาและความภักดีในพระผู้เป็นเจ้า พร้อมทั้งจะอุทิศตนเพื่อพระผู้เป็นเจ้า เพราะรู้ว่าพระผู้เป็นเจ้าเท่านั้นที่เป็นสิ่งจริงแท้ ความภักดี เป็นลักษณะของความเคารพ หากขาดความภักดีความรู้ที่ถูกต้องก็ไม่อาจเกิดขึ้นได้ และ ผู้ที่มีความรู้ถูกต้องเท่านั้นจึงจะมีความภักดีที่ถูกต้องได้ เมื่อมีความจงรักภักดีที่ถูกต้อง แล้ว ชีวิตของบุคคลกับพระผู้เป็นเจ้าก็จะรวมเป็นชีวิตเดียวกัน

จากการศึกษาในคัมภีร์ภควัดคีตา มหาตมะ คานธีให้ความเห็นว่า

ความรู้เป็นสิ่งจำเป็นอย่างสำคัญที่สุด ทั้งเป็นสาระตะแท่งจริงของสัจจะ
ด้วย ความภักดีคือทางแสดงออกของความรู้นั้น ปราศจากความรู้เสีย
แล้วโมกษะจะเกิดขึ้นไม่ได้ พระผู้เป็นเจ้าย่อมอำนวยความรู้แก่ผู้ภักดี
ต่อพระองค์ จนกว่าผู้นั้นจะสามารถเข้าถึงพระองค์ได้ ความรู้ทำบุคคล
ให้บริสุทธิ์ และไม่มีอะไรบริสุทธิ์เท่ากับความรู้อัน
(สุวรรณ เพชรนิล, 2525 : 21)

ในปัจจุบันคัมภีร์ภควัตคีตตามิบทบาทสำคัญในการฟื้นฟูศาสนาฮินดูใน
ประเทศอินเดีย มหาตมะ คานธี ยกย่องคัมภีร์ภควัตคีตาว่าเป็น “แนวทางปฏิบัติที่ไม่มี
ความผิดพลาด” และ “ข้าพเจ้าพึงพจนานุกรมภาษาอังกฤษ เพื่อค้นหาความหมายของคำ
ที่ข้าพเจ้าไม่เข้าใจฉันใด ข้าพเจ้าก็พึงคัมภีร์ภควัตคีตาเพื่อหาคำตอบที่แน่นอน เมื่อ
ข้าพเจ้ามีความทุกข์และมีปัญหาฉันนั้น” (ศาสนาของโลก, 2534 : 73-74)

อิทธิพลของศาสนาเซน

ศาสนาเซนเป็นศาสนาที่มีความสำคัญศาสนาหนึ่งในประเทศอินเดีย ผู้ก่อตั้ง
ศาสนาเซนคือ พระมหาวิระ ศาสนาเซนมีความเกี่ยวข้องกับศาสนาฮินดูเนื่องจากศาสดา
ของศาสนาเซนเคยนับถือศาสนาฮินดูมาก่อนที่ค้นพบศาสนาของตนเอง มหาตมะ คานธี
ก็มีความผูกพันกับศาสนาเซนไม่น้อยไปกว่าศาสนาฮินดู เพราะประชากรที่อาศัยใน
รัฐคุชราต¹ ส่วนใหญ่ที่มหาตมะ คานธีรู้จักนับถือศาสนาเซน สิ่งแวดล้อมจากคนใกล้ตัว
เหล่านี้ได้ช่วยกระตุ้นทัศนคติในการศึกษาศาสนาเซนของมหาตมะ คานธีเป็นอย่างมาก
(เรือบ เมืองมัน, 2534 : 63)

ผลจากการศึกษาศาสนาเซน มหาตมะ คานธีพบว่า หลักคำสอนของศาสนา
เซนมีความคล้ายคลึงกับคำสอนของศาสนาฮินดู และจุดมุ่งหมายของศาสนาเซนก็คือ

¹ รัฐคุชราต คือ เมืองที่มหาตมะ คานธีอาศัยในวัยเด็ก

ต้องการบรรลุโมกษะ²เช่นเดียวกับศาสนาฮินดู หลักคำสอนที่น่าสนใจของศาสนาเซนที่
มหาดมะ คานธีนำมาปฏิบัติและประยุกต์กับหลักคำสอนของศาสนาฮินดู ซึ่งมีนัยยะโดย
สังเขปดังนี้

หลักเบญจธรรมหรือหลักอนุพรต 5

1. อหิงสา คือ การไม่ทำลายสิ่งมีชีวิต รวมทั้งการไม่เบียดเบียนคนหรือสัตว์
ให้ได้รับความทุกข์ทรมานทั้งด้านกาย วาจาและใจ อหิงสาเป็นเรื่องของความรักและ
ความกรุณาต่อสิ่งมีชีวิตทั้งปวง อหิงสามีความหมายตรงข้ามกับ หิงสาที่มีความหมายถึง
การฆ่า เบียดเบียนและการทำลาย แนวความคิดของอหิงสานั้นว่าเพียงแค่การคิดจะทำ
ร้ายผู้อื่นก็ถือเป็นบาปหนักพอๆกับการลงมือทำร้าย หลักจริยธรรมอหิงสาของศาสนา
เซน มิได้เพียงแต่กำหนดการทำร้ายชีวิตผู้อื่นด้วยกาย วาจา ใจเท่านั้น แต่อหิงสาใน
ศาสนาเซนยังห้ามไม่ให้ทำร้ายชีวิตผู้อื่นทางอ้อม ดังนั้นปรัชญาเซนจึงกำหนดรูปแบบ
ของการปฏิบัติไว้ 3 รูปแบบ คือ การไม่ทำร้ายชีวิตผู้อื่นโดยตรง การไม่ทำร้ายชีวิตผู้อื่น
ทางอ้อม และการไม่ประพฤตินิสัยชั่วร้ายต่อผู้อื่น อหิงสาจึ้นับว่าเป็นยอดของ
ศีลธรรมในศาสนาเซน (พิน ดอกบัว, 2539 : 127)

2. สัตย์ หรือ สัจจะ คือ การไม่หลอกลวงไม่ว่าประการใด ต้องมีความ
ซื่อสัตย์ทั้งกาย วาจา ใจ ไม่พูดเท็จต้องมีความจริงใจ สัตย์นี้เองเป็นที่มาของหลักการ
สัตยาเคราะห์ของมหาดมะ คานธี ความมีสัจจะหรือสัตย์ในศาสนาเซน กำหนดไว้ว่าให้
พูดในสิ่งที่เป็นแต่ความจริงเท่านั้น และการพูดต้องเกิดแต่ความริ้นรมย์ ไม่ก่อให้เกิด
โทษ หากพูดความจริงแล้วทำให้ชีวิตอื่นรวมทั้งชีวิตคนหรือสัตว์ต้องสูญเสียไป การพูด
เช่นนั้นเป็นเรื่องที่สมควรได้รับการตำหนิ ดังนั้น หลักการเรื่อง “สัตย์” จึงต้องนำมาใช้
เฉพาะเมื่อตรงกับหลัก “อหิงสา” เท่านั้น (ธนู แก้วโอภาส, 2536 : 60)

3. อัศเตยะ คือ การไม่ลักขโมย ไม่คดโกง ทั้งต่อหน้าและลับหลัง จริยธรรม

² การบรรลุโมกษะ คือ การหมดสิ้นจากกิเลสทั้งปวง ไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดในวัฏสงสารต่อไป

ของศาสนาเซนในข้อนี้รวมถึงการไม่เอาใจเอาเปรียบ มีความยุติธรรมและต่อต้านการ
ได้มาของทรัพย์สิน เงินทองที่ไม่ถูกต้องตามหลักศีลธรรม

4. พรหมจริยะ คือ การประพฤติสิ่งที่ดีงาม ละเว้นการประพฤติที่ผิดทางกาย
เช่น การประพฤติผิดในกาม สำหรับผู้ที่เคร่งครัดในหลักธรรมข้อนี้ ศาสนาเซนเสนอว่า
ควรละเว้นความพึงพอใจทางกามารมณ์ทั้งหมด

5. อปริครหะ คือ การไม่โลภและรู้จักประมาณตน

แนวคิดทางการเมืองตามหลักสัตยาเคราะห์ของมหาตมะ คานธี

ในด้านปรัชญาหรือแนวความคิดทางการเมือง มหาตมะ คานธีได้ประยุกต์
ใช้หลักสัตยาเคราะห์เน้นความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางการเมืองที่อาศัยรากฐานของสัจจะ
อหิงสาและสัตยาเคราะห์ เพราะท่านเห็นว่าการเมืองที่ดีต้องควบคู่ไปกับคุณธรรมและ
ศีลธรรม ซึ่งเป็นรากฐานในการพัฒนาปัจเจกบุคคลและพัฒนาชาติ

ในอดีตกาลการเมืองการปกครองของอินเดียเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับระบบ
การเมืองภายใต้ระบอบราชาธิปไตย กล่าวคือ ในยุคนั้นแบ่งคนเป็น 4 วรรณะ วรรณะ
กษัตริย์ทำหน้าที่ในการปกครองที่มีอำนาจสูงสุด วรรณะพราหมณ์ทำหน้าที่ศึกษาคัมภีร์
พระเวท และประกอบพิธีกรรมต่างๆ วรรณะแพศย์เป็นชนชั้นกลางทำหน้าที่ประกอบ
อาชีพ เช่นค้าขาย และวรรณะศูทร เป็นชนชั้นต่ำทำหน้าที่รับใช้ชนชั้นสูง ระหว่างการ
ปกครองในยุคนี้ความคิดทางศาสนาอิสลามได้แพร่เข้ามาในสังคมอินเดีย ทำให้วรรณะ
กษัตริย์และวรรณะพราหมณ์พยายามสร้างความคิดทางการเมืองซึ่งเป็นของศาสนาฮินดู
เอง เพื่อให้ประชาชนเกิดความเชื่อมั่นศรัทธาและกระตุ้นให้เกิดความสามัคคี โดยเน้น
ที่การเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ สร้างคุณงามความดี ชาวฮินดูจะต้องเป็นผู้ที่มีความกล้าหาญและม
ีความยุติธรรม การปกครองในยุคนี้แม้ว่ากษัตริย์จะเป็นผู้ปกครองและมีอำนาจการ
ปกครองอย่างเต็มที่ตามแบบราชาธิปไตย แต่กษัตริย์ที่พระนามว่า ลิจจวี ทรงเป็น
กษัตริย์ที่ทรงอยู่ในศีลธรรม จึงได้จัดรูปแบบการปกครองที่เป็นแบบสามัคคีธรรม คือ
การปกครองระดับท้องถิ่น หรือ สภาปัญจายัต ซึ่งเป็นการปกครองแบบ สภามุंब้าน ,

สภาตำบล , สภาอำเภอ , สภาจังหวัด , และสภาแขวง เพื่อสะดวกในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้น (ประสาร พลเยี่ยม, 2532 : 30) เช่น

1. เมื่อมีปัญหาเศรษฐกิจ สังคมหรือการเมือง ประธานสภาจะเรียกประชุมเพื่อแก้ไขปัญหา
2. การออกพระราชบัญญัติต้องได้รับคะแนนสนับสนุนจากเสียงส่วนใหญ่ของประชาชน
3. ประชาชนทุกคนต้องเคารพในพระราชบัญญัติ
4. ประชาชนทุกคนต้องให้ความเคารพแก่ผู้ปกครองรัฐ
5. ประชาชนทุกคนภายใต้รัฐ มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันโดยไม่หวังผลตอบแทน
6. ประชาชนทุกคนต้องปฏิบัติตามหน้าที่การงานของตน ทุกคนต้องขยันหมั่นเพียร

7. หน้าที่การปกป้องชาติเป็นหน้าที่ของทุกคน กล่าวคือ หากเกิดศึกสงครามทุกคนต้องทำหน้าที่เป็นทหาร ทุกคนต้องร่วมกันปกป้องผลประโยชน์ส่วนรวมของรัฐ

ลักษณะเด่นอีกประการของการปกครองในยุคนี้คือ การครองราชย์ของกษัตริย์ลิจฉวี เป็นการครองราชย์ที่ได้รับการเลือกตั้งจากประชาชน ให้มีการครองราชย์ใช้ระยะเวลา 5 ปี หลังจากนั้นจะมีการเลือกตั้งใหม่เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่มีความสามารถและเป็นคนที่ประชาชนยอมรับมีโอกาสได้เข้าปกครองประเทศ นับได้ว่าความคิดในยุคนี้เป็นความคิดเริ่มต้นของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย เนื่องจากกษัตริย์ได้ส่งเสริมให้ประชาชนมีสิทธิและมีส่วนร่วมในอำนาจอธิปไตย แต่สิ่งสำคัญคือกษัตริย์ผู้ปกครองต้องทรงไว้ซึ่งคุณธรรม ประเทศก็จะสามารถเจริญก้าวหน้าได้

ในยุคต่อมาเรียกว่ายุครุ่งเรืองของฮินดู การเมืองของอินเดียเป็นไปแบบสาธารณรัฐ คือ การมีรัฐเป็นจำนวนมาก โดยแต่ละรัฐจะประกอบด้วยหมู่บ้านรัฐบางรัฐมีรัฐบาลปกครองตนเอง ซึ่งเป็นไปในลักษณะพ่อปกครองลูก กล่าวคือพ่อต้องเป็นผู้ปกป้อง คุ้มครอง รักษาผลประโยชน์ และให้ความยุติธรรมกับลูก ในการปกครองยุคนี้พ่อหรือผู้ปกครองก็มีหน้าที่ของตน ไม่มีสิทธิที่พิเศษกว่าประชาชนอื่นใด ตรงกันข้ามผู้ปกครองมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่มากมาย เช่น การดูแลผลประโยชน์

ของส่วนรวมต้องเป็นผู้จัดระเบียบการปกครองเป็นต้น เห็นได้ว่าในยุคนี้ผู้ปกครองไม่มีอำนาจสิทธิขาดใด ๆ ในทางตรงกันข้ามผู้ปกครองกลับต้องมีความรับผิดชอบต่อการดำรงชีวิตของประชาชนทั้งหมด ผลจากความจำเป็นที่ต้องรับผิดชอบในการปกครองทำให้บางครั้งการปกครองไม่ทั่วถึง ผู้ปกครองจึงจัดให้มีการตั้งคณะกรรมการของรัฐเพื่อทำหน้าที่ผู้แทนของนครรัฐ โดยขึ้นตรงกับผู้ปกครองคือพ่อเมือง ในภายหลังพ่อเมืองมีอำนาจมากขึ้นจึงมีการขยายอาณาจักร และสถาปนาตนเองขึ้นเป็นกษัตริย์

หลังจากการขึ้นครองราชย์เป็นกษัตริย์ การปกครองในระบอบการเมืองจึงเข้าสู่ระบบราชาธิปไตย ซึ่งในยุคนี้กษัตริย์ใช้การปกครองแบบเอกรัฐ (Unitary State) คือ การปกครองแบบนครรัฐ มีกษัตริย์เป็นผู้ปกครอง กษัตริย์เป็นผู้มีอำนาจในทางตุลาการ และนิติบัญญัติ การปกครองแบบเอกรัฐนี้จะเป็นการปกครองสำหรับกษัตริย์ที่มีอำนาจน้อย แต่หากกษัตริย์องค์ใดที่มีอำนาจมาก(พิจารณาได้จากขยายอาณาเขต) การปกครองก็จะเข้าไปในลักษณะของพหุรัฐ (Plural State) คือการที่กษัตริย์มีอำนาจสูงสุด กษัตริย์ปกครองในรัฐส่วนกลางและได้ส่งโอรสหรือบุคคลที่ไว้วางใจไปปกครองตามรัฐต่าง ๆ ความสัมพันธ์ จึงเข้าไปในลักษณะพ่อปกครองลูก

ยุคต่อมาคือยุคที่อิสลามได้เข้ายึดครองอินเดีย กษัตริย์มุสลิมได้แบ่งการปกครองออกเป็น ตำบล , อำเภอ , จังหวัด , และแขวง ซึ่งคล้ายกับการปกครองแบบปัญจาตในยุคแรกของการปกครองอินเดีย การปกครองในยุคอิสลามนี้กษัตริย์ได้มอบอำนาจให้แก่ข้าราชการที่ได้รับความไว้วางใจให้ปกครองและรับผิดชอบในขอบเขตการปกครองของตน ซึ่งเป็นการกระจายอำนาจจากส่วนกลางสู่ภูมิภาค นอกจากนี้กษัตริย์ในยุคอิสลามยังได้มีนโยบายให้ชาวมุสลิมและชาวฮินดูมีสัมพันธภาพไมตรีที่ดีต่อกัน โดยเปิดโอกาสให้ชาวฮินดูได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง คือการมอบหมายงานสำคัญทางราชการ ซึ่งนับว่าเป็นความคิดแบบราชาธิปไตยที่ชาญฉลาดและเป็นการสร้างความสามัคคีได้อย่างยอดเยี่ยม นโยบายการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขระหว่างชาวมุสลิมและชาวฮินดูหรือที่เรียกว่า “ดิน อี อิลาลี” (ประสาร พลเยี่ยม, 2532 : 84) จึงนับว่าเป็นการปกครองที่มีความสำคัญมากในขณะนั้น หลังจากการเข้ามาปกครองของกษัตริย์มุสลิมไม่นาน ประเทศอังกฤษก็ได้ขยายอาณาเขต และในที่สุดอินเดียจึงตกเป็นอาณานิคมของอังกฤษ

ในยุคที่อังกฤษเข้าปกครอง ปัญหาทางการเมืองของอินเดียในขณะนั้น คือ ความสนใจต่ออำนาจรัฐ และสิทธิของประชาชนที่เกี่ยวข้องกับสิทธิเสรีภาพ ความเสมอภาค ความยุติธรรม ชาตินิยมและประชาธิปไตย การปกครองอินเดียโดย รัฐบาลอังกฤษใช้การปกครองแบบใช้รัฐบาลเป็นศูนย์กลางของอำนาจรัฐ แต่ในบางรัฐ ที่มีกษัตริย์พื้นเมืองปกครองก็ให้อำนาจมาจับกับส่วนกลาง มรดกความคิดทางการเมืองและเศรษฐกิจที่อังกฤษถ่ายทอดให้กับชาวอินเดีย ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก เพราะเป็นการสร้างเศรษฐกิจแนวทางใหม่เป็นการช่วยสร้างฐานะของคนอินเดียให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ชาวอินเดียบางส่วนจึงเข้าไปรับราชการภายใต้อำนาจการปกครองของรัฐบาลอังกฤษ ทำให้สังคมอินเดียมีชนชั้นใหม่เกิดขึ้น ชนชั้นนี้ทำหน้าที่เป็นสื่อกลางระหว่างผู้ปกครองหรือพ่อค้าชาวต่างชาติกับประชาชนของอินเดีย ข้าราชการเหล่านี้ได้รับการศึกษาภาษาอังกฤษ เพื่อที่จะใช้ภาษาอังกฤษนำไปสู่การเลื่อนตำแหน่งหน้าที่ การงาน ข้าราชการเหล่านี้จึงมีความฐานะดีขึ้นตามลำดับ ทั้งนี้มาจากการรับใช้และจงรักภักดีต่อรัฐบาลอังกฤษ

ผลจากการส่งเสริมการศึกษาให้กับชนชั้นกลางนี้เอง ที่เป็นการแสดงให้เห็นว่าอังกฤษได้ประมาทต่อความรู้ ความสามารถของคนอินเดีย เนื่องจากชนชั้นกลางมีความสามารถในการอ่านภาษาอังกฤษ พวกเขาจึงได้สนใจอ่านหนังสือที่เกี่ยวกับอุดมคติ การเมือง ซึ่งเป็นเรื่องเกี่ยวกับความยุติธรรม เสรีภาพ ความเสมอภาค และความเป็นชาตินิยม จากนั้นคนในชนชั้นกลางเหล่านี้จึงหันมาทบทวนบทบาททางการเมืองของตน และชาวอินเดียที่เป็นเจ้าของประเทศ พบว่าตำแหน่งสำคัญทางการเมืองเจ้าของประเทศ ไม่มีโอกาสได้มีส่วนร่วมในการปกครอง ทักษณคดีเหล่านี้จึงเป็นการกระตุ้นให้พวกเขาเกิดความรู้สึกเป็นชาตินิยมและต้องการเรียกร้องอิสรภาพคืนจากอังกฤษ

ในส่วนของมหาตมะ คานธี ท่านได้มีโอกาสไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศอังกฤษ ท่านมีโอกาสดำเนินการรับอิทธิพลความคิดทางการเมืองมาจากอังกฤษ แต่สิ่งที่เป็นแรงผลักดันให้ท่านเรียกร้องเอกราชคือ เหตุการณ์ที่ท่านและชาวอินเดียได้รับการดูถูกเหยียดหยาม และการปฏิบัติประหนึ่งท่านเป็นชนชั้นต่ำจากชาวอังกฤษ ทั้งในประเทศอังกฤษ แอฟริกาใต้ หรือแม้แต่อินเดียซึ่งเป็นประเทศแม่ รวมถึงนโยบายการปกครองที่ไม่เป็นธรรมของชาวอังกฤษ เช่น การเรียกเก็บภาษี ผลจากการกระทำของรัฐบาล

อังกฤษเช่นนี้เองทำให้มหาตมะ คานธีได้คิดค้นหลักการสัตยาเคราะห์เข้ามาเพื่อแก้ไข ปัญหาที่เกิดขึ้นจากความอยุติธรรม โดยหลักความคิดท่าน คือ การเปลี่ยนแปลงที่ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง

การเรียกร้องเอกราชจากประเทศอังกฤษ เป็นความพยายามที่จะปกครองตนเองซึ่งก่อนหน้านี้อินเดียพยายามเรียกร้องให้อังกฤษยอมรับตัวแทนของประชาชนอินเดียเข้าไปทำหน้าที่ในฝ่ายปกครองร่วมกับรัฐบาลอังกฤษ เนื่องจากเจ้าของประเทศจะมีความรู้ ความเข้าใจในปัญหาได้ดีกว่ารัฐบาลต่างชาติ ทั้งนี้การปกครองของรัฐบาลต้องเข้าใจถึงความต้องการของประชาชน การปกครองต้องปราศจากการกดขี่ข่มเหง การเอารัดเอาเปรียบ รัฐบาลต้องให้ความยุติธรรม สิทธิเสรีภาพ การออกกฎหมายหรือพระราชบัญญัติต้องได้รับความเห็นชอบจากประชาชน อย่างไรก็ตามมหาตมะ คานธียังมีความคิดเห็นต่อการเป็นอาณานิคมว่าการปฏิรูปสังคม การพัฒนาประเทศชาติจะเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นไม่ได้ หากการปกครองประเทศไม่เกิดจากคนอินเดียเอง แนวความคิดนี้เป็นแนวคิดที่ต้องการเสรีภาพในการปกครองซึ่งเป็นหลักการที่ตรงกับหลักการของลอร์ดในเรื่องกฎแห่งธรรมชาติ หลักการนี้กล่าวถึง สภาวะแห่งเสรีภาพอันสมบูรณ์ของมนุษย์ และสภาวะแห่งความเสมอภาคของมนุษย์ (ฮาร์มอน, 2515 : 347) กฎแห่งธรรมชาติของลอร์ด เป็นการชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นที่สังคมต้องมีเสรีภาพและความเสมอภาค สังคมที่ดีต้องมีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกับความเชื่อทางศีลธรรม เห็นได้ว่าความคิดของมหาตมะ คานธีตรงกับความคิดทางการเมืองของลอร์ดที่มีความสัมพันธ์กับศีลธรรมและศาสนา

พื้นฐานความคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธี เน้นที่การเชิดชูเอกลักษณ์ และวัฒนธรรมของชาติเพื่อให้เกิดความเป็นหนึ่งเดียวในอินเดีย ซึ่งวัฒนธรรมและความเข้าใจเป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยให้อินเดียเป็นอิสระจากอังกฤษ นอกจากนี้มหาตมะ คานธีได้วิจารณ์ความไม่เหมาะสมของระบบวรรณะและพิธีกรรมที่ล้าสมัย เช่น ธรรมเนียมแต่งงานตั้งแต่อายุน้อย แต่หากท่านได้ยกย่องวัฒนธรรมที่มีเหตุผล

¹จอห์น ล็อก เป็นนักปรัชญาการเมืองที่มีชื่อเสียงในประเทศอังกฤษในศตวรรษที่ 17

บทบาททางการเมืองที่สำคัญของมหาตมะ คานธี คือการเรียกร้องเอกราชจากประเทศอังกฤษ โดยท่านได้ก่อตั้งพรรคองเกรสซึ่งเป็นการรวมตัวของประชาชนอินเดียในการเรียกร้องเอกราช มีการใช้สัญลักษณ์ทางศาสนา วัฒนธรรม ประเพณี เพื่อสื่อสารกัน และเน้นการทำมาหากิน มีศีลธรรม ไม่เห็นแก่ตัว คุณลักษณะพิเศษของมหาตมะ คานธีอยู่ที่ความสามารถในการทำให้กระแสของการต่อสู้เพื่อเอกราชเป็นกระแสแห่งการตระหนักถึงคุณค่าความเป็นมนุษย์ที่ประเสริฐ ผู้มีเสรีภาพที่ดีต้องให้ความตระหนักถึงสถานะบุคคลในความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล สังคม และรัฐผู้มีเสรีภาพที่ดีต้องดำรงตนภายใต้สัจจะ และสัตยาเคราะห์ ความคิดทางการเมืองเหล่านี้ของมหาตมะ คานธีได้รับการยกย่องจากประชาชนอินเดียทุกวรรณะ ชาวอินเดียจึงได้รวมตัวกันและเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษได้สำเร็จในปี ค.ศ. 1947 โดยมีมหาตมะ คานธีเป็นผู้นำในการเรียกร้องเอกราช (มหาตมะ คานธี, 2538 : 741) ฉะนั้นเราจะเห็นได้ว่า ความคิดทางการเมืองของมหาตมะ คานธีเป็นการแก้ไขปัญหาการแตกแยกทางการเมือง โดยใช้ศีลธรรมเข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญห และผลจากการใช้ศีลธรรมเข้ามาแก้ไขปัญหานั้นได้นำมาซึ่งความสามัคคีและยังปราศจากความรุนแรงอีกด้วย

สำหรับทัศนคติทางการเมืองของมหาตมะ คานธีจะเป็นความคิดที่เกิดขึ้นหลังจากที่อินเดียได้รับเอกราชจากอังกฤษ กล่าวคือมหาตมะ คานธีต้องการให้ประชาชนมีอำนาจในการปกครองตนเอง โดยที่รัฐไม่ต้องออกคำสั่ง แต่ทั้งนี้การเมืองทุกอย่างต้องมีศีลธรรม การเมืองต้องเป็นไปอย่างบริสุทธิ์ ยุติธรรม ไม่มีการเห็นแก่ตัว ไม่มีการคดโกง ดังนั้นทัศนคติต่อการเมืองของมหาตมะ คานธีต้องเป็นเรื่องที่ขาวสะอาด ซึ่งเป็นแนวคิดที่สอดคล้องกับหลักการประชาธิปไตย

ประชาธิปไตย

ประชาธิปไตยสำหรับมหาตมะ คานธีต้องเป็นการเมืองที่มีประโยชน์สำหรับทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน โดยใช้หลักอหิงสาเพื่อความสันติสุข สิ่งที่สนับสนุนประชาธิปไตยไม่ใช่การสนับสนุนเสียงส่วนใหญ่ แต่ต้องเห็นใจกับเสียงส่วนน้อย ประชาธิปไตยที่แท้จริงต้องเป็นประโยชน์ต่อทั้งเสียงส่วนใหญ่และเสียงส่วนน้อย

และประชาธิปไตยที่ดีควรเริ่มจากตนเอง ด้วยสัจจะ ความรัก ความจริงใจ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่มีความรุนแรง พร้อมที่จะเสียสละเพื่อประโยชน์ของส่วนรวม ซึ่งมหาตมะ คานธีได้เสนอหลักการวัททัย ซึ่งเป็นแนวทางเพื่อพัฒนาสังคมประชาธิปไตย โดยให้หมู่บ้านเป็นประชาคมหลัก เน้นการประสานความดีงามทางจิตใจกับการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสม และปฏิเสธความคิดแบบสังคมนิยม คอมมิวนิสต์ที่เน้นความรุนแรง โดยการปฏิบัติของชนชั้นกรรมกร และการแทรกแซงของอำนาจรัฐต่อวิถีชีวิตของประชาชน ดังนั้น สรรวัททัยจึงเป็นสังคมนิยมประชาชนของประชาชน มีจุดหมายเพื่อสร้างสรรค์และพัฒนารูปแบบวิถีชีวิตสังคมนิยม ด้วยความสมัครใจของประชาชน ปราศจากการใช้อำนาจของรัฐ มหาตมะ คานธีให้ทัศนะว่า

รูปแบบการปกครองที่ดีนั้นจำเป็นต้องให้ประชาชนมีส่วนในการปกครองตนเองจะทำให้เกิดลักษณะในการปกครองโดยรัฐบาลที่ได้มาจากประชาชนปกครองประชาชน วิถีทางต่างๆที่ประชาชนจะปกครองหรือสามารถปกครองตนเองได้นั้น คือการปกครองในระบบประชาธิปไตย ถ้าประชาชนมีส่วนร่วมในการปกครองมากขึ้น รูปแบบการปกครองก็จะมีลักษณะเป็นประชาธิปไตยมากขึ้น ถ้าประชาชนมีส่วนร่วมน้อยลงความเป็นประชาธิปไตยก็มีน้อยลง (ประสาร พลเยี่ยม, 2532 : 79)

ลักษณะที่ดีในการปกครองแบบประชาธิปไตย คือการมีสิทธิเสรีภาพของประชาชน ในการแสดงความคิดเห็นต่างๆ ทั้งด้านการเมือง การศึกษา เศรษฐกิจ สังคม เพื่อรักษาผลประโยชน์ของประเทศชาติการมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง เพื่อให้ประชาชนเลือกบุคคลที่ตนไว้วางใจเข้าไปเป็นตัวแทนประชาชน การให้สิทธิในการจัดตั้งพรรคการเมือง เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนที่สนใจกิจกรรมทางการเมืองเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ การให้สิทธิในการจัดตั้งสมาคม เพื่อเป็นศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นทางการเมือง ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สร้างสรรค์ความสามัคคีและกระจายอำนาจในการปกครอง

การปกครองของรัฐบาลอินเดียหลังจากได้รับเอกราชจากอังกฤษ คือ การต้องรีบฟื้นฟูให้อินเดียกลับสู่สภาพเดิมคือ “สภาพของสังคมหมู่บ้าน” ที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ การพึ่งพาตนเองของสังคมหมู่บ้านต้องมีรากฐานของศีลธรรม มีสิทธิเสรีภาพ รวมถึงประชาธิปไตย และสิ่งสำคัญสำหรับสังคมหมู่บ้านคือการปลูกัญญาพืชเพื่อเป็นอาหารเลี้ยงชีพ นอกจากนี้สังคมหมู่บ้านจำเป็นต้องมี สาธารณสุขที่ถูกสุขลักษณะ มีทุ่งหญ้าเลี้ยงสัตว์ มีการทอผ้าใช้เอง มีโรงเรียนเพื่อให้เด็กได้มีโอกาสเรียนจนถึงภาคบังคับ มีการจัดส่งน้ำเพื่ออุปโภค บริโภค มีการจัดการสหกรณ์ ภายในสังคมหมู่บ้านต้องไม่มีการแบ่งชั้นวรรณะสมาชิกในหมู่บ้านต้องเคารพกฎของหมู่บ้านโดยอาศัยหลักสัตยาเคราะห์ มีการแต่งตั้งคณะกรรมการประจำหมู่บ้านที่เรียกว่าปัญจาýt 4 คน เพื่อบริหารงานหมู่บ้านและมีอำนาจชอบธรรมในการบริหารงาน (มหาตมะคานธี, 2524 : 38) ซึ่งในประเด็นนี้มหาตมะ คานธีเชื่อว่าหมู่บ้านเป็นฐานในการเมืองการปกครองในรูปของรัฐ (State)

รัฐ

รัฐที่ดีควรมีการจัดตั้งองค์กร เพื่อให้การบริการประชาชน อำนวยความสะดวกตอบสนองความต้องการของประชาชนให้เป็นไปได้ด้วยความโปร่งใส ผู้นำของรัฐต้องเป็นผู้มีศีลธรรมมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดี เพราะความเจริญจะเกิดขึ้นได้ไม่ใช่เพียงเพราะผู้นำเพียงคนเดียว หากยังต้องอาศัยความสามัคคี ความร่วมมือ จากพลังประชาชน ผู้นำต้องส่งเสริมกิจกรรมที่ดีมีประโยชน์จัดการให้การศึกษาส่งเสริมวิชาความรู้กับประชาชนเพื่อที่จะสามารถให้ประชาชนพัฒนาความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น มีการจัดสรรอาชีพที่ประชาชนสามารถสร้างรายได้ เช่น การทอผ้าและส่งเสริมเอกลักษณ์ วัฒนธรรมที่ดีของชาติ

องค์กรของรัฐต้องมีการปรับปรุงองค์กรให้มีความก้าวหน้าอยู่เสมอ รัฐควรมีนโยบายการบริหารงานที่แน่นอน ทั้งในระยะสั้นและระยะยาว รัฐควรแบ่งการปกครองออกเป็นส่วนกลาง แขวง จังหวัด อำเภอ และหมู่บ้าน เพื่อกระจายอำนาจการปกครองอย่างทั่วถึง พร้อมทั้งตั้งสำนักงานเพื่อให้ประชาชนสามารถติดต่อกับรัฐได้อย่างสะดวกรวดเร็ว มหาตมะ คานธี กล่าวถึง รัฐที่ดีว่า “พื้นฐานที่ดีของรัฐ คือ ความสงบภายใน

รัฐ ทุกคนต้องเคารพในตัวของกฎหมาย และเคารพในอำนาจอธิปไตยของผู้ คือ ผู้รักษา
กฎหมายทำตามกฎหมายทุกคนทำงานในหน้าที่ของตนให้ดีเท่ากับการสร้างรัฐให้ดี”
(ประสาร พลเยี่ยม, 2532 : 78) ผู้นำควรปฏิบัติตนอย่างมีศีลธรรมโดยคำนึงถึง ความ
เป็นอยู่ของประชาชนทั้งด้านการศึกษา เศรษฐกิจ สังคม การสื่อสาร เกษตรกรรม
คมนาคม ฯลฯ ให้มีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง และสิ่งสำคัญอื่นใด ประชาชนและผู้นำ
ต้องสร้างความสามัคคีภายในรัฐ โดยไม่มีการแบ่งชนชั้นเพื่อประโยชน์ในการพัฒนา
สังคม และประเทศชาติ ในประเด็นนี้มหาตมะ คานธีมีความเห็นว่าศาสนาและศีลธรรม
กับกฎหมายที่รัฐตราขึ้นจะต้องเอื้อหรือสนับสนุนซึ่งกันและกัน
ทัศนคติทางการเมืองต่อนานาชาติ

ในขณะที่ท่านมหาตมะ คานธีมีชีวิตอยู่ได้เกิดสงครามมากมาย เช่น สงคราม
โลกครั้งที่ 2 สงครามศาสนาระหว่างฮินดูกับมุสลิม เป็นต้น มหาตมะ คานธีได้ต่อต้าน
สงคราม ต่อต้านการต่อสู้ที่ใช้อาวุธและกำลัง ดังนั้นมหาตมะ คานธีจึงกลายเป็นผู้นำที่
เชิดชูสันติภาพ มหาตมะ คานธีมีความคิดว่าการต่อสู้ที่ใช้กำลังก่อให้เกิดความสูญเสีย
ความทุกข์ทรมาน ฉะนั้นทางแก้ไขปัญหาที่ดีคือทุกฝ่ายควรที่จะหันหน้ามาปรึกษากัน
ท่านไม่เชื่อว่าสันติสุขจะเกิดขึ้นได้จากการต่อสู้ ทำลายล้าง โดยใช้กำลัง ท่านจึงพยายาม
จัดตั้งองค์กรในการรักษาสันติภาพในโลก และจัดให้ผู้นำของนานาชาติเข้าร่วมกับองค์
กร เพื่อตระหนักในเรื่องของสันติภาพอย่างแท้จริง พร้อมทั้งไม่ปรารถนาที่จะทำลาย
หรือยึดครองชาติอื่น นานาชาติก็จะเกิดความสันติสุขปราศจากการต่อสู้ ประเทศชาติ
ต่างๆก็จะเกิดการพัฒนาและมีเป็นอยู่อย่างสงบสุข (Kripalani, 1970 : 364-365)

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมือง

ศาสนาและการเมือง ตามความคิดของมหาตมะ คานธี ไม่สามารถแยกคำ 2
คำนี้ออกจากกันได้ เพราะความคิดของท่านไม่มีสิ่งใดที่จะแบ่งกันจริยศาสตร์กับการ
เมือง ความหมายของศาสนาและการเมืองของท่านอยู่ภายใต้สัจจะและพระผู้เป็นเจ้า ซึ่ง
ศาสนาจะเป็นสิ่งที่มนุษย์จะขาดเสียไม่ได้ในการดำเนินชีวิต ส่วนการเมืองเป็นกิจกรรมที่

มีจุดประสงค์เพื่อจะได้บรรลุถึงพระผู้เป็นเจ้าของเจ้า ดังนั้นการเมืองจึงเป็นเครื่องมือหรือวิถีทาง ภายใต้กรอบความคิดของศาสนา และศาสนาเป็นสิ่งที่ควรแทรกซึมเข้าไปในกิจกรรมทุก ชนิด เราจึงไม่สามารถที่จะแยกศาสนาออกจากการเมืองได้(ฉวีวรรณ เสร็จกิจ, 2530 :76) มหาตมะ คานธี ได้กล่าวถึงการเมืองที่ปราศจากหลักธรรมทางศาสนาว่าเป็นเรื่องของ ความโสมมที่ควรละทิ้ง การเมืองถือเป็นเรื่องของประเทศชาติและเรื่องที่เกี่ยวข้องกับสวัสดิ ภาพของประเทศชาตินั้นต้องเป็นเรื่องของผู้ที่มีศีลธรรมประจำใจหรือต้องเป็นเรื่องของผู้ แสวงหาพระผู้เป็นเจ้าของเจ้าและสัจธรรม

สำหรับข้าพเจ้าแล้ว พระผู้เป็นเจ้าของเจ้ากับสัจธรรมเป็นคำพูดที่ใช้แทนกันได้ และถ้ามีใครบอกข้าพเจ้าว่า พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าคือ เจ้าแห่งอสังค์หรือเจ้าแห่ง การทรมาน ข้าพเจ้าจะเลิกเคารพกราบไหว้พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าทันที เพราะ ฉะนั้น แม้ในวงการเมืองก็จะต้องมีอาณาจักรแห่งศาสนาหรือพระผู้เป็นเจ้าของ เจ้า และข้าพเจ้าจะดำเนินชีวิตตามหลักธรรมคำสอนของศาสนาไม่ได้ หากข้าพเจ้าไม่ถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของมวลมนุษยชาติ และการ ถือว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของมวลมนุษยชาติจะเป็นไปไม่ได้ หาก ข้าพเจ้าไม่มีบทบาททางการเมือง ทุกวันนี้กิจกรรมทุกชนิดในสังคม มนุษย์มีความสัมพันธ์อย่าง ที่ แปรแยกจากกันไม่ได้ เป็นไปไม่ได้ที่ท่าน จะแบ่งกิจกรรมของมนุษย์ออก เป็นกิจกรรมทางสังคม กิจกรรมทาง เศรษฐกิจ กิจกรรมทางการเมือง หรือกิจกรรมทางศาสนา โดยที่กิจกรรม เหล่านี้ไม่เกี่ยวข้องกันเลย สำหรับข้าพเจ้าแล้ว ศาสนาก็ คือ กิจกรรมที่ เกี่ยวกับความเป็นอยู่ของมนุษย์ ศาสนาเป็นพื้นฐานทางศีลธรรมของกิจ กรรมทุกประการของมนุษย์ หากปราศจากพื้นฐานทางศีลธรรมเสียแล้ว กิจกรรมทุกชนิดของมนุษย์ก็คือความวุ่นวายที่ไร้ความหมายนั่นเอง (มหาตมะ คานธี, 2539ข : 116-117)

ความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมืองในทัศนะของมหาตมะ คานธี คือหนทางการช่วยเหลือด้วยการต่อสู้เพื่อประเทศชาติและมนุษยธรรม คนเราทุกคนเกิด

มาพร้อมกับศาสนา เมื่อเรายอมรับว่าศาสนาเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตมนุษย์ มันก็ง่ายที่เราจะยอมรับว่าศาสนามีความสำคัญต่อการเมือง เพราะฉะนั้นกิจกรรมทางการเมืองที่ไม่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้องจึงเป็นเรื่องที่ไม่มีความหมาย

คำกล่าวของนักปรัชญาชาวอเมริกันชื่อจอร์จ ซันตายานา(George Santayana) อ้างถึงใน (Kumar, 1996 : 48) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนากับการเมืองว่า “ศาสนาและการเมืองเป็นเรื่องที่คู่กันของโลก ดังนั้นศาสนาและการเมืองจึงเป็นเสมือนฝาแฝดกัน” คำกล่าวนี้เป็นคำกล่าวมหาดมะ คานธีให้การสนับสนุนเพื่อต้องการให้ศาสนาเป็นตัวเชื่อมโยงระบบความคิดของประชาชนให้เป็นหนึ่งเดียวในการสร้างสรรค์บทบาททางการเมือง เพื่อประโยชน์ของประชาชนและประเทศชาติ แต่สิ่งสำคัญอีกประการสำหรับการเมืองคือ ผู้นำหากผู้นำเป็นบุคคลที่ไม่มีศาสนาหรือศีลธรรม ก็จะนำพาประเทศไปสู่ความหายนะ

ทัศนคติในการนำเอาศาสนาเป็นแนวปฏิบัติในการดำเนินชีวิตเป็นอุดมการณ์หลักของมหาดมะ คานธี ซึ่งอุดมการณ์ของท่านเป็นอุดมการณ์ที่เน้นทางด้านจิตนิยม กล่าวคือเน้นที่จิตใจในการพัฒนาควบคู่ไปกับความเจริญ แตกต่างจากแนวคิดทางตะวันตกที่เน้นวัตถุนิยม

ในประเทศอินเดียการเมืองและศาสนาเป็นเรื่องที่ต้องพึ่งพาอาศัยกันดังนั้นการแยกการเมืองและศาสนาจึงเป็นเรื่องที่กระทำได้ยาก เนื่องจากกิจกรรมทางการเมืองที่ประชาชนต้องการจะต้องเป็นเรื่องที่มีศาสนาเข้ามาเกี่ยวข้อง หรืออาจกล่าวได้ว่ากิจกรรมทางศาสนาเป็นเรื่องที่สำคัญสำหรับการเมือง

ตั้งแต่อดีต - ปัจจุบัน ประเทศอินเดียเป็นประเทศที่มีประชาชนนับถือศาสนาที่แตกต่างกัน แต่ประชาชนของอินเดียแต่ละศาสนาก็ได้นำศาสนาเข้ามาร่วมกับกิจกรรมในชีวิตประจำวัน ศาสนาสำหรับพวกเขาเป็นสิ่งสำคัญต่อชีวิต ศาสนาถือเป็นหน้าที่ของทุกคน ตัวอย่างเช่น หน้าที่ของกษัตริย์ในอินเดีย คือ การพิทักษ์วรรณะพราหมณ์ให้สามารถทำหน้าที่ทางศาสนา กษัตริย์เป็นผู้รักษาความเจริญงอกงามทางจิตใจของประชาชน และต้องมั่นใจได้ว่าความเจริญงอกงามทางจิตใจ จะไม่มีความสมบูรณ์หากปราศจากเสรีภาพทางการเมือง

ปรัชญาอินเดียยกย่องระบบความคิดของศาสนาที่สอนให้รู้จักเข้าใจตนเอง และผู้อื่น ซึ่งเป็นหลักคำสอนสำคัญของทุกศาสนา ชาวอินเดียจึงไม่เห็นด้วยที่อังกฤษเข้ามาปกครองอินเดีย โดยอังกฤษอ้างว่าต้องการเข้ามาเพื่อพัฒนาประเทศที่ยังขาดความเจริญ แต่การเข้ามาปกครองของอังกฤษไม่ได้คำนึงถึงความต้องการทางจิตใจของชาวอินเดีย ดังนั้นมหาตมะ คานธีจึงต้องการให้ศาสนาซึ่งเป็นเครื่องยึดเหนี่ยวจิตใจของชนอินเดียเข้าไปปฏิบัติร่วมกับกิจกรรมทางการเมืองในการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนอินเดียจากการปกครองของอังกฤษ นอกจากนี้มหาตมะ คานธี ต้องการที่จะเปลี่ยนแปลงสังคมให้มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยการทำให้ประชาชนยึดหลักศาสนาเป็นรากฐานของการประกอบความดีทั้งด้านสังคม เศรษฐกิจ การเมือง เพื่อที่ประเทศชาติจะได้มีความเจริญทั้งด้านวัตถุและจิตใจ

บริบททางสังคมและวัฒนธรรมที่มีอิทธิพลต่อแนวความคิดและวิถีชีวิตของมหาตมะ คานธี

มหาตมะ คานธี¹ หรือ โมहनทัส การามจันทร์ คานธี (Mohandas Karamchand Gandhi, 1869-1948) ผู้นำทางจิตวิญญาณของประเทศอินเดีย เกิดเมื่อวันที่ 2 ตุลาคม พ.ศ. 2412 ที่เมืองปอร์บันด์ (Porbandar) รัฐคุชราต (มหาตมะ คานธี, 2538 : 15) ซึ่งในขณะนั้นอินเดียถูกอังกฤษปกครองมาตั้งแต่ ค.ศ. 1857 มหาตมะ คานธีเกิดในครอบครัวที่อยู่ในวรรณะแพศย์ บิดาของท่านชื่อกะรัมจันทร์ คานธี เป็นมุขมนตรีแห่งเมืองราชโกฏ (Rajkot) มารดาของท่านชื่อ ปุตลิไบ เป็นผู้เคร่งครัดในศาสนา

คุณลักษณะของมหาตมะ คานธีได้รับอิทธิพลมาจากบิดาและมารดาของท่าน เนื่องจากบิดาของท่านเป็นผู้ที่มีความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เมตตา มีความซื่อสัตย์ กล้าหาญ และมีสัจจะ สิ่งเหล่านี้ได้ถูกถ่ายทอดมายังลูกๆ ให้ยึดถือและปฏิบัติตามบิดา คุณลักษณะที่สำคัญอีกประการของบิดาท่านคือเป็นผู้ที่เคร่งครัดในศาสนาเช่นเดียวกับมารดาของท่าน ซึ่งเป็นกุลสตรีที่เคร่งครัดและมีศรัทธาต่อศาสนาฮินดูมาก โดยนางจะสวดมนต์ก่อนรับ

¹ มหาตมะ แปลว่า ผู้มีจิตใจยิ่งใหญ่ เป็นชื่อที่ชาวอินเดียใช้เรียกยกย่องท่านคานธี

ประทานอาหารทุกมื้อ และนางจะถือบวชอดอาหารในเทศกาลจตุรมาส² (พิชเชอร์ หลุยส์, 2531 : 14) กิจวัตรประจำวันที่มาตราของมหาตมะ คานธีต้องปฏิบัติคือการไปวัด หรือที่ชาวฮินดูเรียกว่าหะเวตี มาตราของท่านเป็นผู้ที่มีความสมถะ ไม่สนใจกับสิ่งของ ฟุ่มเฟือย รากฐานการดำเนินชีวิตของนาง คือ อหิงสา ซึ่งหมายถึง การไม่ประทุษร้าย การไม่ใช้ความรุนแรงต่อทุกชีวิตแม้กระทั่งแมลง ซึ่งเป็นสิ่งมีชีวิตขนาดเล็ก (มอร์ตัน เอลานอร์, 2531 : 26) และจากการเลี้ยงดูบุตรด้วยคุณลักษณะดังกล่าว ทำให้ท่าน มหาตมะ คานธีเป็นผู้ที่มีความเมตตา มีความซื่อสัตย์ มีสัจจะและได้รับการขนานนาม เป็นมหาบุรุษที่น่าพาประเทศอินเดียสู่ความเป็นเอกราชจากประเทศอังกฤษ

อุปนิสัยของท่านมหาตมะ คานธีในวัยเยาว์คือ ท่านเป็นเด็กเรียบร้อยมีวินัย ซื่อสัตย์ ไม่กล้าแสดงออก เมื่ออายุ 13 ปี ในขณะที่ยังเป็นนักเรียนท่านต้องเข้าพิธีแต่งงาน กับกัสตุร์บาอี แม้ว่าท่านมหาตมะ คานธีจะมีความสุขกับการแต่งงาน แต่ระยะเวลาต่อมา ท่านได้คัดค้านประเพณีที่จับเด็กแต่งงานตั้งแต่อายุน้อย

เมื่ออายุ 18 ปีมหาตมะ คานธี ต้องเดินทางไปศึกษาวิชากฎหมายที่ประเทศ อังกฤษ โดยที่ท่านได้ให้คำสัญญากับมารดาของท่านว่าจะไม่แตะต้องเนื้อสัตว์ สุรา และ ผู้หญิง ซึ่งเป็นการผิดต่อหลักศาสนา ในสมัยนั้นชาวอินเดียที่มีฐานะดีจะส่งลูกหลานไป เรียนที่ประเทศอังกฤษ คนจนนั้นต้องดำเนินชีวิตตามยถากรรม คนมีเงิน คนฉลาดและ คนที่ไปเรียนจากอังกฤษ เอารัดเอาเปรียบกับคนจน กอบโกยผลประโยชน์ โดยไม่คำนึง ถึงผลประโยชน์ของประเทศชาติ ประเทศอินเดียขณะนั้นจึงมีสภาพเสื่อมโทรม (พูนศักดิ์ ศักดานุวัฒน์, 2530 : 145) ช่วงแรกที่เดินทางไปศึกษากฎหมายในประเทศ อังกฤษ มหาตมะ คานธีต้องปรับตัวให้เข้ากับมารยาทชาวอังกฤษและต้องระมัดระวัง รักษาคำสัญญาที่ได้ให้ไว้กับมารดา หลังจากการศึกษาวิชากฎหมายได้ 3 ปี มหาตมะ คานธีก็สามารถสอบผ่านการเป็นทนายความในกรุงลอนดอน หลังจากสำเร็จการศึกษา มหาตมะ คานธีจึงเดินทางกลับประเทศอินเดียและเริ่มอาชีพทนายความในปี ค.ศ. 1893 เมื่อท่านถูกว่าจ้างให้ไปว่าความในประเทศแอฟริกาใต้ ในระหว่างที่ท่านอยู่ในประเทศ

² เทศกาลจตุรมาส คือ เดือนแห่งการถือศีลของศาสนาฮินดู ที่กระทำติดต่อกันเป็นเวลา 4 เดือน ในช่วงฤดูฝน โดยผู้ถือศีลจะรับประทานอาหารแต่น้อย เพื่อเป็นการขจัดกิเลส ซึ่งคล้ายกับเทศกาลเข้าพรรษาใน ศาสนาพุทธ

แอฟริกา ท่านได้มีโอกาสรับรู้ถึงการถูกเหยียดสีผิวการถูกกดขี่ข่มเหงจากผู้ปกครองผิวขาว (ประเทศแอฟริกาได้ขณะนั้นชาวอินเดียจำนวนมากที่ไปทำงานใช้แรงงาน) เมื่อมหาดมะ คานธีมองเห็นถึงความไม่เป็นธรรม ท่านจึงได้หาทางช่วยเหลือพี่น้องชาวอินเดียของท่าน โดยที่ท่านได้เริ่มชักชวนชาวอินเดียที่อยู่ในประเทศแอฟริกาใต้ให้เข้าร่วมต่อต้านความไม่เป็นธรรม โดยใช้หลักสัตยาเคราะห์ต่อต้านกรณีการออกกฎหมายจำกัดสิทธิการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง การเป็นเจ้าของที่ดิน และการเดินทางไปในที่ต่างๆโดยอิสระ ซึ่งกฎหมายที่ไม่เป็นธรรมเหล่านี้มหาดมะ คานธีได้เรียกว่ากฎหมายต่อต้านคนผิวดำ (นิโคลสัน มิเชล, 2540 : 23)

มหาดมะ คานธีเริ่มต่อต้านกฎหมายคนผิวดำในปี ค.ศ. 1907 ซึ่งตัวกฎหมายระบุให้ชาวอินเดียทุกคน ต้องลงทะเบียนพิมพ์ลายนิ้วมือ เพื่อขอใบรับรอง คนที่ไม่มีใบรับรองจะต้องถูกปรับ จำคุกหรือถูกขับไล่ออกนอกประเทศ เหตุการณ์ครั้งนั้นมหาดมะ คานธีจึงได้เริ่มใช้สัตยาเคราะห์หรือพลังแห่งสัจจะความจริง โดยที่มหาดมะ คานธีได้เริ่มสอนให้ผู้เข้าร่วมขบวนการต่อต้านกฎหมายคนผิวดำ ให้เข้าใจถึงหลักสัตยาเคราะห์ ด้วยการยอมรับความทุกข์ทรมานที่จะเกิดขึ้น สัตยาเคราะห์เป็นการต่อต้านเงียบ ไม่มีการใช้กำลังโต้ตอบ แม้ว่าจะถูกทำร้ายหรือถูกจับกุม หลักสำคัญของผู้ปฏิบัติสัตยาเคราะห์คือ จะต้องมีความอดทน และทำให้ฝ่ายตรงข้ามสงสารเกิดความใจอ่อนในที่สุด เหตุการณ์การต่อต้านกฎหมายผิวดำส่งผลให้ มหาดมะ คานธี และผู้ร่วมขบวนการเป็นจำนวนมากถูกจับกุมหลายครั้ง ท่านและผู้ร่วมขบวนการไม่ได้โต้ตอบและยอมให้จับกุมโดยดี แต่ท่านและผู้ร่วมขบวนการไม่ยอมลงทะเบียนพิมพ์ลายนิ้วมือ ดังนั้นท่านจึงได้ถูกจำคุกเป็นเวลา 1 เดือน หลังจากการถูกปล่อยตัวมหาดมะ คานธีและผู้ร่วมขบวนการได้แสดงการตื้อแพ่งต่อรัฐบาลแอฟริกาใต้ด้วยการเดินขบวนประท้วง โดยไม่เกรงกลัวต่อกฎหมาย ในที่สุดมหาดมะ คานธีและผู้ร่วมขบวนการก็ถูกจับกุมและลงโทษหลายครั้งหลายครา เหตุการณ์ต่อต้านกฎหมายคนผิวดำได้ล่วงเลยมาเป็นเวลานาน กระทั่งผู้นำคนผิวขาวในประเทศแอฟริกาใต้ได้ร่วมเจรจากับมหาดมะ คานธี จึงสามารถตกลงกันได้ ผลสรุปจากการเจรจาคือกฎหมายคนผิวดำถูกยกเลิกไป ชัยชนะครั้งนี้ทำให้ท่านมหาดมะ คานธีและสัตยาเคราะห์ของท่านเป็นที่รู้จัก

หลังจากที่ท่านได้ช่วยเหลือชาวอินเดียในประเทศแอฟริกาใต้ได้สำเร็จท่านมหาตมะ คานธีจึงได้เดินทางกลับมายังประเทศอินเดียในปี ค.ศ. 1901 และได้เดินทางไปตามภาคต่างๆของอินเดีย เพื่อศึกษาวิถีชีวิตความเป็นอยู่ที่แท้จริงของประชาชนในอินเดียด้วยหลัก “ ดาหูที่เปิด แต่ปากที่ปิด ” ในระหว่างการเดินทางท่านมหาตมะ คานธีได้มีโอกาสไปคารวะท่าน รพินทรนาถ ฐากูร ซึ่งเป็นมหากวีของประเทศอินเดียที่สำนักสันตนิเกตัน และท่านรพินทรนาถ ฐากูรในภายหลังได้ขนานนามคำว่า มหาตมะ ให้กับคานธี (ประมวลวิทย์, 2537 : 126)

ปี ค.ศ. 1919 รัฐบาลอังกฤษได้ออกกฎหมาย Rowlatt ซึ่งเป็นกฎหมายที่ไม่ยินยอมให้สิทธิเสรีภาพในฐานะพลเมืองแก่ชาวอินเดีย ท่านมหาตมะ คานธีจึงได้เป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพ ในการต่อสู้เพื่อเสรีภาพครั้งนี้มหาตมะ คานธีได้จัดตั้งพรรคคองเกรสเพื่อเข้าร่วมรณรงค์และประกาศแผนต่อสู้เพื่อเสรีภาพ โดยใช้หลักสัตยาเคราะห์ในการต่อสู้อย่างสันติวิธี ในวันที่ 30 มีนาคม มหาตมะ คานธีได้ประกาศให้เป็นวัน “หะระตาล” หรือเป็นวันหยุดงานทุกอย่างในอินเดีย (กรรณา กุศลาลัย, ม.ป.ป. : 7) ในวันหะระตาลประชาชนให้ความร่วมมือเป็นอย่างดีคือมีการหยุดงาน แต่ก็มีบางสถานที่ที่มีการใช้กำลังเกิดขึ้น ทำให้มหาตมะ คานธีเกิดความเสียใจ และในขณะที่เหตุการณ์ยังคงดำเนินอยู่มหาตมะ คานธีได้ถูกจับกุม สถานการณ์เริ่มมีความรุนแรง มีการใช้กำลังอาวุธต่อสู้กัน มหาตมะ คานธีจึงได้อดอาหารประท้วงเป็นเวลา 3 วัน พร้อมทั้งยกเลิกการต่อสู้แบบสัตยาเคราะห์

หลังจากเหตุการณ์นี้มหาตมะ คานธีได้กลายเป็นผู้นำประชาชนอินเดียในการต่อสู้กับความอยุติธรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในประเทศอินเดีย ไม่ว่าจะเป็นปัญหาระดับชุมชน จนกระทั่งถึงปัญหาระดับประเทศ ดังเช่นกรณี การต่อต้านกฎหมายเกลือซึ่งเป็นปัญหา ระดับชาติ กรณีการคัดค้านรัฐบาลแห่งรัฐบอมเบย์ในการเก็บภาษีที่ไม่เป็นธรรมกับชาวนาในตำบลบาร์โคลี และกรณีการต่อต้านระบบวรรณะในรัฐทรวานคอร์ซึ่งเป็นปัญหา ระดับชุมชน ดังจะได้กล่าวในบทที่ 4 ต่อไป

ผลจากการที่มหาตมะ คานธีเป็นผู้นำในการต่อสู้เพื่อความยุติธรรมทำให้ท่านถูกจับกุมหลายครั้งในฐานะผู้นำซึ่งก่อความไม่สงบ แต่ท่านมิได้ย่อท้อหากยินยอมให้จับกุมโดยดี ในปี ค.ศ. 1922 มหาตมะ คานธีถูกจับกุมอีกครั้งในข้อหาเป็นผู้นำในการ

ต่อสู้เพื่อเรียกร้องเอกราช ศาลมีคำสั่งให้มหาตมะ คานธี ต้องถูกจำคุกเป็นเวลา 6 ปี แต่เนื่องจากมหาตมะ คานธีมีปัญหาด้านสุขภาพจึงได้รับการปล่อยตัวในปี ค.ศ.1924 หลังจากได้รับการปล่อยตัวมหาตมะ คานธีจึงมุ่งมั่นที่จะพัฒนาประเทศอินเดีย โดยพยายามแก้ไขปัญหาการถือชนวรรณะ ปัญหาระหว่างฮินดู-มุสลิม ปัญหาความยากจน ปัญหาการศึกษา ปัญหาเศรษฐกิจ รวมทั้งปัญหาการกอบกู้เอกราช ในปี ค.ศ. 1947 อังกฤษได้มอบเอกราชให้กับอินเดียภายใต้การเป็นผู้นำในการกอบกู้เอกราชของมหาตมะ คานธี แต่ปัญหาในประเทศอินเดียก็ยังไม่จบสิ้น กล่าวคือปัญหาระหว่างฮินดู-มุสลิม นายจินนาห์ ผู้นำมุสลิมได้ขอแยกประเทศหลังจากอินเดียได้รับเอกราช ขณะนั้นท่านมหาตมะ คานธีได้พยายามโน้มน้าวจิตใจนายจินนาห์และชาวมุสลิม แต่ไม่ประสบความสำเร็จ อินเดียจึงถูกแบ่งเป็นอินเดียซึ่งเป็นเขตของฮินดูและประเทศใหม่คือปากีสถาน ซึ่งเป็นเขตของมุสลิม จากการที่ท่านมหาตมะ คานธีพยายามโน้มน้าวให้ชาวอินเดียที่นับถือศาสนาอิสลามไม่ต้องแบ่งแยกประเทศ ทำให้ชาวอินเดียที่นับถือศาสนาฮินดูบางส่วนเกิดความไม่พอใจ ในวันที่ 30 มกราคม ค.ศ. 1948 ขณะที่มหาตมะ คานธีออกจากอาศรมเพื่อมาสวดมนต์ นายนาถูราม โคทเส ชาวมุสลิมผู้บ้าคลั่งในศาสนา ได้ใช้ปืนยิงไปตีมหาตมะ คานธี ทำให้ท่านมหาตมะ คานธีจบชีวิตลงพร้อมกับคำว่า “ห้าม หรือเข้าแต่พระเจ้าเป็นเจ้า” (กรรณา กุศลาสัย, ม.ป.ป. : 13)

ตลอดชีวิตของมหาตมะ คานธี ท่านไม่เคยละทิ้งสัตยาเคราะห์ในการแก้ไขปัญหาที่อยู่ดิฐธรรม แม้บางครั้งการแก้ไขปัญหาก็จะประสบความสำเร็จหรือไม่สำเร็จ ท่านก็ไม่ได้ละความพยายาม และแนวความคิดสัตยาเคราะห์ของท่านมีอิทธิพลต่อนักต่อสู้รุ่นหลังในการพยายามแก้ไขปัญหาย่างสันติวิธี เช่น มาร์ติน ลูเธอร์ คิง ซึ่งเขาได้นำหลักสัตยาเคราะห์ของมหาตมะ คานธี มาปฏิบัติในการแก้ไขปัญหาเรื่องสิทธิของชนผิวดำในสหรัฐอเมริกา (ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, 2534 : 101)

อุดมการณ์ที่สำคัญที่สุดในชีวิตของมหาตมะ คานธี คือ การเปลี่ยนแปลงความเป็นอยู่ของประชาชนให้มีความเท่าเทียมกัน ไม่มีการแบ่งชนวรรณะ ท่านพยายามทำทุกวิถีทางเพื่อที่จะทำให้ประชาชนในอินเดีย ซึ่งล้วนแต่เป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศ มีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น โดยวิถีทางที่ท่านจะกระทำต้องเป็นวิธีการที่ปราศจากความรุนแรง

มหาตมะ กานธีกับแนวคิดเรื่องสิทธิและความเสมอภาค

อุปนิสัยจากวัยเด็กของมหาตมะ กานธี ท่านเป็นเด็กที่ขี้อาย ไม่กล้าแสดงออก จึงทำให้ท่านไม่ค่อยมีเพื่อนมากนัก เวลาว่างส่วนใหญ่ท่านมักจะอ่านแต่หนังสือ หนังสือจึงนับได้ว่าเป็นเพื่อนสนิทของท่าน และเพราะเหตุนี้มหาตมะ กานธีจึงเป็นผู้ที่มีนิสัยรักการอ่านมาตั้งแต่เด็ก

หนังสือที่มีอิทธิพลต่อความคิดของมหาตมะ กานธีคือหนังสือ ภควัตติดา ซึ่งเป็นคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์ของศาสนาฮินดู ไม่เพียงแต่ภควัตติดาเท่านั้นมหาตมะ กานธียังได้ศึกษาพุทธประวัติ จากหนังสือประทีปแห่งทวีปเอเชีย ศึกษาไบเบิลของศาสนาคริสต์ รวมไปถึงหนังสือ Heroworship ของ Carlyle ซึ่งเป็นหนังสือที่กล่าวถึงศาสนาอิสลาม มหาตมะกานธีใช้เวลาศึกษาหนังสือทั้งหมดนี้ด้วยความเพลิดเพลิน แต่ท่านก็ไม่ละเลยที่จะศึกษาคัมภีร์ภควัตติดาอย่างลึกซึ้ง และจากการศึกษาคัมภีร์ต่างๆของแต่ละศาสนา ทำให้ท่านได้นำคำสอนแต่ละศาสนามาประยุกต์ใช้เป็นที่พึงพอใจ ซึ่งทำให้ท่านได้พบความสุขแท้จริง

นอกเหนือจากหนังสือที่เกี่ยวกับศาสนาแล้วหนังสือที่มีความสำคัญต่อความคิดของมหาตมะ กานธีคือ

1. Civil Disobedience หรือ “การดื้อแพ่ง” เป็นงานเขียนของ เฮนรี เดวิด ธอโร (Henry David Thoreau) เป็นนักคิดชาวอเมริกันในศตวรรษที่ 19 ธอโรเป็นคนแรกที่ใช้คำว่าดื้อแพ่ง งานเขียนของเขาบรรยายถึงความคิดเชิงปฏิปักษ์ต่อองค์กรรัฐ ธอโรเห็นว่านโยบายของรัฐเป็นพันธนาการต่อมนุษย์ เขาจึงพยายามหลีกเลี่ยงนโยบายของรัฐ ด้วยการออกไปใช้ชีวิตกับธรรมชาติ ไม่ปฏิบัติตามนโยบายของรัฐ ไม่ยอมเสียภาษี ธอโรต่อต้านระบบทาสนิโกร ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นการกระทำที่ไม่ถูกต้องในเรื่องสิทธิมนุษยชน ธอโรได้จัดตั้งขบวนการปฏิวัติรัฐบาลอเมริกันอย่างสงบ และเขาก็โดนจับกุมเช่นเดียวกับมหาตมะ กานธี

แนวความคิดของธอโรเป็นแนวคิดที่คล้ายกับมหาตมะ กานธี คือ การไม่ยอมจ่ายภาษีให้รัฐบาล และยอมให้จับกุมโดยไม่ใช้กำลังโต้ตอบ แต่วิธีการปฏิบัติของทั้ง 2 ก็

มีความแตกต่างกัน กล่าวคือ ฮอร์เป็นแต่เพียงนักคิดที่ยังไม่ได้ปฏิรูปสังคมอย่างจริงจังต่างจากมหาตมะ คานธีที่เป็นนักปฏิรูป โดยเริ่มที่สังคมของประชาชนไปจนถึงการปฏิรูปในระดับชาติ ทำให้มหาตมะ คานธี ได้รับการยอมรับเป็นอย่างมาก (เรือบบ เมืองมั่น, 2534 : 65-66)

2. The Kingdom of God is within You. หรือ “อาณาจักรของพระเจ้าอยู่ภายในตัวท่านเอง” เป็นงานเขียนของลีโอดอลสตอย (Leo Tolstoy) นักคิดชาวรัสเซีย มีตำแหน่งเป็นขุนนางชั้นสูง ตอลสตอยเป็นคริสตชนที่มีความศรัทธาต่อพระเจ้าอย่างแรงกล้า และแม้ว่าเขาจะเป็นขุนนางแต่เขาก็เป็นผู้ที่มีความเห็นอกเห็นใจกับชนชั้นต่ำ โดยเขาได้เปิดบ้านของเขาเป็นที่สำหรับแลกเปลี่ยนความคิดกับคนทุกระดับ ตอลสตอยใช้ชีวิตแบบสมถะ อยู่กับธรรมชาติ ดำรงตนอยู่ในศีล 5 ของศาสนาคริสต์

งานเขียนของตอลสตอยชี้ให้เห็นว่า “พระเจ้านั้นไม่ได้อยู่ไกลในสวรรค์หรือไม่อาจพบได้เลยด้วยตามนุษย์ แต่เราอาจพบพระเจ้าได้โดยการคลุกคลีกับเพื่อนมนุษย์ ถ้าเราเล็งเห็นถึงความดีงามในตัวของคนอื่น เล็งเห็นถึงพระกรุณาธิคุณของพระองค์ เราจะพบกับพระเจ้าได้ชัดเจนที่สุดในหมู่ผู้ยากไร้” (ฉวีวรรณ เสร็จกิจ, 2530 : 26) นอกจากนี้งานเขียนของตอลสตอยยังได้ตำหนิการบูชาเงินและสงคราม ตอลสตอยชี้แนะให้ประชาชนต่อต้านสงครามด้วยการศรัทธาพระเจ้าในคริสตศาสนา เขาเชื่อในหลักความรัก ความศรัทธาของศาสนาคริสต์ สันติสุขจะเกิดได้จากความศรัทธามหาตมะ คานธี ประทับใจงานเขียนของตอลสตอยมาก ถึงกับจัดตั้งอาศรมตอลสตอย (Tolstoy Farm) ขึ้นที่กรุงโยฮันเนสเบิร์กจุดมุ่งหมายก็เพื่อเป็นองค์กรกลางในการแลกเปลี่ยนความคิดของคนทุกระดับ เช่นเดียวกับการเปิดบ้านของตอลสตอย และจุดประสงค์ที่สำคัญอีกประการคืออาศรมตอลสตอยเป็นนิคมที่ต่อต้านความรุนแรง

จะเห็นได้ว่าความคิดของมหาตมะ คานธีและตอลสตอยมีความคิดเห็นที่ตรงกันในเรื่องของความรัก การต่อต้านสงครามและความรุนแรง

3. Unto This last หรือ “สรรโวทัย” งานเขียนของ จอห์น รัสกิน (John Ruskin) นักคิดชาวอังกฤษ ลักษณะเด่นทางความคิดของรัสกินคือการต่อต้านลัทธิทุนนิยม แม้ว่ารัสกินจะเติบโตมาจากครอบครัวชั้นสูง แต่เขาก็มีความเห็นอกเห็นใจต่อชนชั้นล่าง เช่นเดียวกับตอลสตอย รัสกินต้องการให้คนในสังคมทุกคนมีความ

เท่าเทียมกัน

งานเขียนของรัสกินได้ชี้แนะแนวทางหลายประการให้กับมหาตมะ คานธี เช่น การชี้ให้เห็นว่าสังคมปัจจุบันทำให้เราต้องใช้จ่ายมากเกินไปจนเกิดความจำเป็น ก่อให้เกิดความฟุ่มเฟือยที่ไร้ประโยชน์ ชีวิตคนในสังคมดำเนินไปเหมือนเครื่องจักร โดยทุกคนตั้งหน้าตั้งตาทำมาหากิน และไม่คำนึงถึงผลประโยชน์ของสังคม ดังนั้นมหาตมะ คานธีจึงต้องการจะเปลี่ยนแปลงสังคมให้เกิดความเท่าเทียมกัน (สัตยานันทปuri สวามี, 2527: 105) และเพื่อความต้องการที่จะบรรลุเป้าหมายการปรับเปลี่ยนสังคมให้เท่าเทียมกัน มหาตมะ คานธีจึงได้จัดตั้งอาศรมฟีนิกซ์ (Phoenix Ashram) ขึ้น ตามหลักสรรโวทัย¹ หนังสือทั้ง 3 เล่มดังที่กล่าวมาข้างต้น ล้วนแต่เป็นหนังสือที่มีอิทธิพลเหนือจิตใจของมหาตมะ คานธี โดยเฉพาะหนังสือของตอลสตอยและรัสกิน ที่มีแนวคิดเกี่ยวกับเรื่องพระเจ้าซึ่งสอดคล้องกับความคิดเรื่องพระเจ้าในศาสนาฮินดูตามความคิดของมหาตมะ คานธี แนวคิดเหล่านี้ทำให้มหาตมะ คานธีเกิดแรงจูงใจที่จะแสวงหาความจริงและต่อสู้กับความอยุติธรรมด้วยสันติวิธี

ผลจากการแสวงหาความรู้ การศึกษาแนวความคิดจากนักคิดและหนังสือ รวมทั้งคัมภีร์ของศาสนาต่างๆจนเกิดความเข้าใจ มหาตมะ คานธีจึงได้คัดเลือกความคิดที่ดีที่สุด นำมาพัฒนาประยุกต์ใช้กับหลักศีลธรรม ความรักจนเกิดเป็นหลักสัตยาเคราะห์

¹ สรรโวทัย คือ สวัสดิภาพของทุกคนมีหลักการ 3 ข้อ คือ 1. ความดีของปัจเจก-บุคคลนั้นอยู่ที่ความดีของทุกคน 2.งานทุกงานมีค่าเท่ากัน ทุกคนมีสิทธิ์ประกอบอาชีพ 3. ชีวิตทุกชีวิตเท่าเทียมกัน